

Рудольф Арчибальд Рейсс — видатна постать у криміналістиці

Сергій Тюленєв

кандидат економічних наук, старший дослідник, директор,
Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф.
М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9685-1536>, e-mail: Tiulieniev.Serhii@nncise.org.ua

Р. А. Рейсс започаткував судову фотографію (без якої неможливо уявити розвиток криміналістичної науки), Інститут криміналістики в Лозаннському університеті, який очолював до 1919 року. Він непримиренно ставився до війн: усім відомі його твори, присвячені аналізу й безпосередній участі у протистоянні агресивним діям держав, що розпочинають війни проти мирних країн. Ідеї Рейсса актуальні і сьогодні, саме тому багато сучасних світових видавництв перевидують його праці у XXI столітті.

Ключові слова: Рудольф Арчибальд Рейсс; Лозаннський університет; Інститут криміналістики; судова фотографія; Микола Бокаріус; словесний портрет; Дні Арчибальда Рейсса.

Rodolphe Archibald Reiss: A Distinguished Figure in Criminalistics

Serhii Tiulieniev

P. A. Reiss founded forensic photography (without which the development of forensic science would be inconceivable), the Institute of Forensic Science at the University of Lausanne, which he headed until 1919. He maintained an implacable stance on wars: everyone is familiar with his works on the analysis and direct participation in the confrontation with the aggressive actions of states that wage war against peaceful countries. Reiss's ideas are still relevant today. That is why many modern publishers are republishing his works in the twenty-first century.

Keywords: Rodolphe Archibald Reiss; University of Lausanne; Institute of Forensic Science; forensic photography; Mykola Bokarius; verbal portrait; Archibald Reiss Days.

Французький судовий медик, криміналіст, один із розробників техніко-криміналістичних методів у практиці розслідування злочинів Едмон Локар 1929 року писав про Рудольфа Арчибальда Рейсса: «Якщо коли-небудь людина мала єдину мету і незмінний напрям у своєму житті, то це був він. Під різними іменами — судова фотографія, криміналістика, технічна поліція — він хотів знати лише одну дисципліну: криміналіс-

тику. Людина дослідження, науки й польової роботи, Рейсс перебував у центрі соціокультурних змін в інституціоналізації кримінології наприкінці XIX століття» [1].

Саме криміналістиці Рудольф Арчибальд Рейсс присвятив усі свої сили, таланти та сподівання: за допомогою експертних лабораторій, досліджень судово-медичної експертизи, фотографії, антропометрії, хімії, науково-технічних методів ведення

поліцейських розслідувань він прагнув на межі XIX—XX століть піднести криміналістику на гідний рівень.

Рейсс захистив докторську дисертацію з хімії та обійняв посаду завідувача кафедри фотографії в Лозаннському університеті (1899). Ця посада дала йому змогу працювати в галузі медичної і наукової фотографії, а згодом читати лекції із судової фотографії та викладати студентам-правникам особливу систему фотографування — сигналітичну (у фас, профіль, три чверті оберту — для ідентифікації злочинців за їхніми антропометричними даними), винайдену французьким юристом і біометристом Альфонсом Бертільйоном, у якого Рейсс особисто навчався цього методу [2].

У 1900—1902 роках Рудольф Рейсс очолював редакційну колегію «Швейцарської газети фотографів», а потім — «Швейцарського журналу фотографії». Оскільки фотографія в ті роки робила свої перші кроки, то будь-які досягнення в цій галузі ставали відомими широкому загалу. Публікації лозаннського викладача набули такої популярності, що доходило до курйозів: один готельний злодій із Берліна вихвалявся тим, що надихався описаними у працях Рейсса злочинними комбінаціями.

Саме стажування в Парижі в Альфонса Бертільйона, засновника антропометрії, відкрило Рейссові всі можливості фотографії для допомоги у проведенні кримінальних розслідувань: у паризькій префектурі поліції він дізнався про різні фотографічні техніки — описову фотографію і словесний портрет.

У 1909 році Рейсс домігся створення в Лозаннському університеті (під егідою факультетів права, медицини та природничих наук) Інституту криміналістики (Інститут наукової поліції, фр. *Institut de police scientifique*). Очолюючи цей заклад до 1919 року, Рейсс досяг успіхів у просуванні поліцейського й судового застосування фотографії в університетському середовищі та в управлінні своїм відділом (значною мірою завдяки власним коштам) [3, с. 231—250].

Щойно його призначили екстраординарним (позаштатним) професором «Фотографічних і поліцейських наук», Рейсс поставив собі за мету закласти підвалини нової дисципліни. В інавгураційній лекції, повний текст якої видав друком французький журнал «Архів кримінальної антропології, судової медицини та нормальної і патологічної психології» (за редакцією французького лікаря, патологоанатома, токсиколога та криміналіста Александра Лакассаня), Рейсс від самого початку проголосив свій науковий інтерес у кримінології. Він високо оцінив застосування фотографування на місці злочину та продемонстрував її корисність для фіксування найдрібніших деталей і слідів. Його лекція засвідчила непересічне значення дрібних подробиць місця злочину — таких, як плями крові, відбитки взуття або прим'ята трава, а також важливість у криміналістиці правильного пошуку, уважного виявлення та ретельного збереження відбитків пальців для подальшої ідентифікації. Фактично у цій промові Рейсс окреслив увесь потенціал фотографії в криміналістиці [4].

Рудольф Арчибальд Рейсс прагнув, щоби криміналістика зосередилася на практиці й техніці виявлення та застосування матеріальних доказів. Для нього криміналістика — це методичне збирання і технічний аналіз доказів на користь кримінальним розслідуванням. Рейсс також зауважував, що (окрім академічних досліджень) спеціалістам у цій галузі важливо навчатися за допомогою «занурення»: полишати кабінети й лабораторії з метою здобути краще уявлення про те, як працюють злочинці. До речі, сам Рейсс без вагань брав участь у нічних розслідуваннях або очолював їх, щоб удосконалити свої знання про злочинний світ [3, с. 311—316].

Хоча він був екстраординарним професором «Фотографічних і поліцейських наук» із 1906 року й очолював Інститут наукової поліції в Лозаннському університеті впродовж 1909—1919 років, Рейсс не обмежувався університетським викладанням, щоб поширювати свої знання. До Рейсса, який зажив усесвітньої слави в галузі криміналістики, зверталися з проханням прочитати лекції та виступити в різних країнах і закладах. Він охоче приймав запрошення з Австрії, Бельгії, Бразилії, країн Східної Європи та скористався кожним із цих візитів, щоби поділитися своїми знаннями й допомогти створити певні дослідницькі структури у цих країнах. В університетах, на конференціях, у фотоклубах, поліцейських відділках або пожежних командах Рейсс завжди активно поширював свої знання з основ криміналістики. Саме завдяки його зусиллям Лозаннський університет 1909 року став

першим навчальним закладом, де майбутні юристи почали вивчати такі дисципліни, як кримінальне право, хімію, анатомію і фотографію, та здобувати дипломи фахівців із наукових методів ведення розслідувань («Диплом у галузі судової експертизи»). Викладач фотографії професор Ерік Сапен (відомий тим, що зберіг для історії понад 10 тисяч зроблених Рейссом світлиן) зауважував, що Рейсс став першим, хто підніс криміналістику до рівня справжньої університетської дисципліни [2]. Для нього обізнаність спеціалістів у криміналістичних методах була так само важливою, як і невпинне вдосконалення цих методів. Зрештою, однією з провідних цілей криміналістики є забезпечення поліції ефективними інструментами протидії злочинності.

Водночас Рейсс був плідним письменником: його доробок вражає. Окрім різноманітних статей, що регулярно виходили друком у журналах, головним редактором яких він був, Рейсс оприлюднив, поміж іншим, книги про застосування фотографії у криміналістиці: *La Photographie judiciaire* («Судова фотографія», 1903); *Manuel du portrait parlé (méthode Alphonse Bertillon)* («Посібник з портретної фотографії», 1905); *Manuel de Police scientifique (technique)* («Посібник для наукової поліції», 1911), *Contribution à la réorganisation de la Police* («Внесок у реорганізацію поліції», 1914) та ін. [5—8]. Праці доктора Рейсса донині актуальні: їх цитують сучасні спеціалісти криміналістичної галузі по всьому світові, а відомі видавництва — Чарльза Менделя, Колін, Пайот

та Сі (Париж); Джорджа Аллена, Маршалла, Гамільтона (Лондон); Набу Пресс, Белтрамі (Нью-Йорк) та ін. — і сьогодні перевидають їх численними накладами.

Поки ми не знайшли відомостей про особисте знайомство або спілкування двох видатних професорів — Р. А. Рейсса та М. С. Бокаріуса, безумовно одне — вони читали праці одне одного. В «Архіві кримінології та судових наук» (1926—1927) Микола Сергійович неодноразово викладав рецензії на статті співавторів пана Рейсса. У «Довідковому підручному альбомі для робітників кримінального розшуку та міліції під час складання словесного портрета», який М. С. Бокаріус власноруч уклав і проілюстрував, він посиляється на роботи західного колеги — «Словесний портрет» (1911) та його ж і професора Г. Шнейкerta «Антропометричну ідентифікацію». Глибоко пасіонарне ставлення цих науковців як до облаштування лабораторій та наукових кабінетів або до підготовки роздаткового та лекційного матеріалу для студентів, так і до започаткування спеціалізованих інститутів, їхнє щире захоплення криміналістикою та віддане служіння їй (і як науці, і як галузі практичної діяльності) до останнього подиху викликає в нас захват і повагу.

До речі, згадана вище книга — «Словесний портрет» — зберігається у фондах наукової бібліотеки Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса». Один із корифеїв судової експертизи України, Лев Юхимович Ароцкер, у сво-

їй докторській дисертації посилався на роботи Рудольфа Арчибальда Рейсса. На честь Р. А. Рейсса Белградський університет кримінальних розслідувань і поліцейських досліджень щороку (починаючи з 2011-го) проводить міжнародні конференції «Дні Арчибальда Рейсса». Черговий такий науковий захід призначено на 30—31 жовтня 2025 року.

Перелік джерел посилання

1. Locard E. R. A. Reiss. *Journal International de Médecine Légale*. Oct 1929. Pp. 333—334.
2. Levental Z. Rodolphe Archibald Reiss, criminaliste et moraliste de la Grande Guerre. Paris : L'Âge d'Homme, 1992. 231 p.
3. Champod Ch., Girardin D., Lebart L., Margot P., Mathyer J., Quinche N., Sapin E. Le Théâtre du crime: 1875—1929, Rodolphe A. Reiss. Lausanne : Presses polytechniques et universitaires romandes, 2009. 318 p.
4. Mathyer J. Rodolphe A. Reiss. Pionnier de la criminalistique. Les années lausannoises et fondation de l'Institut de police scientifique et criminologie. Lausanne, 2000. 208 p.
5. Reiss R. A. La photographie judiciaire. Paris, 1903. 232 p. URL: <https://archive.org/details/laphotographieju00reis/page/n7/mode/2up> (дата звернення: 01.04.2025).
6. Idem. Manuel du portrait parlé (méthode Alphonse Bertillon). A L'usage de la Police. Avec Vocabulaire. Lausanne ; Paris, 1905. 134 p. URL: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k58220411/f149.item.textelimage> (дата звернення: 01.04.2025).
7. Idem. Manuel de Police scientifique (technique). Lausanne ; Paris, 1911. 524 p. URL: <https://archive.org/details/manueldepolicesc01reis/page/n5/mode/2up> (дата звернення: 01.04.2025).
8. Idem. Contribution à la réorganisation de la Police. Paris, 1914. 160 p. URL: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k5623535v.textelimage> (дата звернення: 01.04.2025).